

כדעת התוספות – ב' תכלת וב' לבן

חז"ל

- א. גי' דלפנינו ולפני רוב הראשונים בספרי כי תצא

ראשונים

- א. רבנו גרשום מנחות
- ב. רש"י שבת ומנחות
- ג. תוספות ברכות ט; יבמות, כתובות מ, מנחות
- ד. ר"ת בדינא דגרדומין מנחות
- ה. רא"ש הלכות ציצית ובתוס' הרא"ש סנהדרין פה; ובתשו' כלל שני סי' ט (הוב' בב"י יג).

- ו. תוס' רבנו פרץ ברכות
- ז. תוס' שאנץ כתובות מ.
- ח. מרדכי מנחות וגרים כן בספרי: "תניא בסיפרי פרשת שלח מה תכלת טווי ושזור אף לבן טווי ושזור מה תכלת שני חוטין כפולין והם ארבע אף לבן כן".

- ט. טור הלכות ציצית
- י. רשב"א יבמות ומנחות
- יא. רבנו יחונתן מלוניל הלכות ציצית
- יב. נימוקי יוסף על הלכות ציצית להרי"ף
- יג. האשכול הל' ציצית
- יד. האגודה כתובות פ"ג פל"ו
- טו. ראבי"ה הל' ציצית (סי' א'קנב).

- טז. פסקי הרי"ד ביבמות ומנחות ונדה סא ע"ב ובהלכות ציצית ובשו"ת סי סא ובהמכריע סי' פח

- יז. העיטור ציצית בפירוש כתוספות וגרים כן בגמ' ובספרי ומשמע שכן היתה הגירסא כבריתא דב"ש לפני הקדמונים דכתבו כן בפשיטות (ותמוזה מ"ש בהג"ה חת"ם או"ח יא דס"ל כהרמב"ם)

- יח. ריבב"ן הל' ציצית
- יט. פי' הראב"ד על הספרי שלח
- כ. יראים סי' תא

- כא. רבנו ירוחם נתיב יט

- כב. סמ"ק עשין ל"א
- כג. מהר"ם מרוטנבורג (הוב' בא"ר סי' ט)
- כד. ערוגות הבושם רבו של האו"ז חלק ג סי' עא

- כה. שו"ת בנימין זאב קצב
- כו. מהר"י ברונא סי' עג (הוב' ביש"ש יבמות)
- כז. מהר"י אברהם הובא בב"י סי' יא
- כח. פי' רבנו מיוחס עה"ת שלח
- כט. גי' שונות בהשגות הראב"ד (עי' מרכה"מ אלפנדרי ועוד).

- ל. רבי אברהם חידליק (חי בזמן מהר"ם מרוטנבורג, מוב' במוריה שבט תשנ"ה)

אחרונים

פסק מפורש

- א. ט"ז הלכות ציצית
- ב. מחצית השקל סי' טו
- ג. שו"ע הרב סי' ט וסי' יא
- ד. ביאור הגר"א סי' יב
- ה. מלא הרועים מנחות מוגיה ספרי שלח ע"פ ספרי כי תצא (איפכא מהגר"א)
- ו. מוגן גבורים (אלף המוגן סי' יא סקכ"ט)
- ז. ארצות החיים הל' ציצית
- ח. משנ"ב (סי' ט וסי' יא)

סתמא

- א. לבוש או"ח סי' ט ס"ג ועוד
- ב. פמ"ג בפתיחה להל' ציצית (דכתב דנהגו כרש"י בד' חומין, ולא עירב כלל שמא הלכה כראב"ד ורמב"ם ע"ש).
- ג. ישועות יעקב או"ח סי' יא
- ד. שאגת אריה סי' ל'.
- ה. ר"י פיק באומר השכחה בכורות יז ע"א
- ו. חזו"א הל' ציצית (ג), ובאות כד ד"ה מא ובאות כה משמע קצת דפסיק הכי.
- ז. שבט הלוי ח"א סי' ג'.

פנימיות התורה

- א. בזוהר ח"ג רכו ע"ב ואילך משמע להדיא דד' לבן וד' תכלת.

ויד"ל: אמר קדשא בריה דנא, למשקלין דלעילא, טאן דקציל, בין ונא גבור, בין ונא חכם, בין ונא עשיר. בוקון גבור. חכם בותרת. ועשיר במצות. לא ייעול בויקלא דא צלותיה, עד דתתון ביה סימנין אילין, דהב גרמיה ביה תקונין דילי. ובגין דא אקמוק מארי סתניתי, אם הרב דוקא למלאך ון צבאות תורה ובקשו טפדו. למאן דהא רשם באלין סימנין בלבושה, תקבילין צלותיה. סתנא דהא דהא רשם בצלותיה, בתכלת, בבגדי מלך ציצית. דאיהו דמי לרשע, דאיהו מטרון. דיקנא דיליה, תכלת שבציצית... ונא ונא נהג בד' חין דאינון ד' ... ובגין דאיהו כליל עשר, מתלבשין ביה עשר ספיראן, י' וביה הנה אתחוי קודשא בריה הוא בשכינתיה, דאיהו כלילא מעשר ספיראן, לנביאי. ומסמרא דשכינתא דאיהו עשרה, תכלת שבציצית, איהו תכלת דכל גונון דאיהו תכלית ד' ספיראן ...

ונהי תכלת איהו דין. דינא אדנ". דינא דמלכותא דינא ונתרין גונון רשימין בטלית, חד חנור, וחד תכלת. ועל תרין גונונין אילין אתמר ותחת רגלין כמעשה לבנת הספיר. לבנת, לוכן דספיר. דאיהו כליל בתרין גונוני, רחמי ודינא, חנור ואיכס. אויכמו דתכלת. ועל תרין גונוני, רמיוו רבנן, מאימתי קורין את שטע בשחרית, משוירין בין תכלת ללכן. למחוי ברתא דמלכא, קריאת שטע, ונהא דקודשא בריה הוא, כליל מתרין גונונין אילין, דאינון ויד"ד אדנ", רחמי ודינא. כגונון דקודשא בריה הוא כליל ב' גונוני, ותי"ה אדנ"ה למחוי רחמי ודינא, כסא דין וכסא רחמים ...

ואיהו (ומטרינן) כליל ד' אנפין, וארבע גרפין דכל תיה ותיה דלעילא, דאינון, יאדודינחי. אז ישיר משה. בכל תיה ארבע אנפין וארבע גרפין, כגונון דא ... דאינון ל"ב אנפין וגרפין ... ואינון ד' אנפין ויד"ד, ארבע גרפין אדני. ללכל ד' בגדי חב וארבע בגדי לבן, דלביש כהנא לכפרא על ישראל ... ובארבע חין ויד"ד אדני תמני לכל סמרא, אינון ל"ב אתנון...

- ב. הרמ"ק באור יקר זוח"ג ר"מ רל ע"ב
- ג. מגלה עמוקות שלח (ובענין הכריכות כרמב"ם שהתכלת כורכת)
- ד. לקוטי תורה לבעל התניא שלח מד: (בקיזור).
- ה. אדמו"ר האמצעי (הרה"ק רבי דוב בער מלויבאוויטש זי"ע) במאמרים סו"פ שלח ור"פ קרח ובאמרי בינה שער הציצת פט"ו

חוט אחד סתם

- א. זוהר שלח קע"ה (אמנם שם מדבר בענין הכריכות).
- ב. **תרגום יונתן** קרה: משה אמר אָנָּא שְׁמַעִית מִן פִּי קִדְשָׁא יְהֵא שְׁמִיָּה מְכַרְדִּי דְּצִיצִית יְהוֹז מִן חִינּוֹר וְחֻטָּא חַד דְּתִיבְלָא יְהוֹ בִּיה, (ו"ל דהיה לפני משנה תורה ולא נאמרה פרשת גדילים תעשה לך, ויש לבאר בזה כמה פליאות וסתירות).
- ג. כנ"ל **מדרש משלי** יא כז, והובא ברש"י קרה ובהרבה ראשונים
- ד. **רבנו בחיי** ב' שלח ובכד הקמח ע' ציצית מייתי רמב"ם וראב"ד
- ה. **החינוך** מצוה שפו
- ו. **כפתור ופרח** פרק ס'
- ז. **ארחות חיים** מייתי רמב"ם וראב"ד
- ח. **עקידת יצחק** ריש שלח
- ט. ח"א **מהרש"א** מנחות, הולין פט ע"א
- י. **פרי צדיק** קרה
- יא. **הרשב"ב** מליובאוויטש המשך תרס"ו שלח
- יב. **קב הישר** פ' ס"ח

כדעת הרמב"ם – ז' לבן וא' תכלת

ראשונים

- א. **רמב"ם** הל' **ציצית** פ"א
- ב. **הרמב"ן**, הו' ברבנו בחיי שלח
- ג. **המנהיג** הל' **ציצית**

אחרונים

פסק מפורש

- א. **המב"ט** בקרית ספר **ציצית** פ"א
- ב. **אור שמח** הל' **ציצית** פ"א
- ג. **תורה תמימה** בראשית פרק י"ד פסק כרמב"ם מן הלשון חוט של תכלת באברהם, מיהו לא הביא דעת הראב"ד.
- ד. **משכנות יעקב** או"ח ס' יג וס"י יח
- ה. **הגה"ק מראדזין זי"ע** במאמר פתיל תכלת, אך הדגיש כי לא איפסקא הלכתא ודעביד כמור וכו'. וז"ל: אמנם אם כי בארנו אשר דעתנו הענייה נוטה כדעת הרמב"ם ז"ל לא לקבוע הלכה ח"ו לכל ישראל באנו כי אנו מכירין מך ערכנו שאין אנו כדאין להכריע בפלוגתא דתקיפי קמאי, ובאמת הגם שבעניינותין ריהתת סוגית הש"ס כשיטת הרמב"ם רהטא ... אולם עכ"פ יש להמשיגים עליו מקום לסמוך ... וא"כ פשיטא מי שירצה לנהוג כחד מהנך תקיפי קמאי כשיטת הראב"ד ז"ל או כשיטת רש"י ותוס' ז"ל לא הפסיד ורק אנו לעצמנו מאחר שבדיני התכלת לא שייך בזה קביעת הלכה מבעלי
- השלחן ערוך כיון שהתכלת לא היה נוהג בישראל וכבר ביארנו במקום אחר בענין תפלין של רש"י ושל ר"ת דלכאורה הדבר מתמיה איך שייך פלוגתא בדבר שהיה נוהג ובא בכל יום מימות מרע"ה עד ימיהם ובארנו כי באמת שתי הדעות מבוארים עוד בזה"ק ולהיות שאלו ואלו דברי אלהים חיים ושניהם יש להם מקום לזאת כל זמן שלא באו לקבוע הלכה לדורות לכל ישראל באמת היה רשות ביד כל ב"ד לנהוג כפי חזקת דעתו וכמה היו נוהגים בתפלין של רש"י וכמה היו נוהגים בתפלין של ר"ת ולא היה קפידא בזה ורק שאח"כ בימי רש"י ור"ת ז"ל באו לקבוע הלכה כאחד מהדעות, וכן נתבאר אצלנו כמה פלוגתות שבש"ס כמחלוקת לסמוך ושלא לסמוך שהי' הפלוגתא מעת שבאו לקבוע ההלכה דוקא כך או כך אבל גם מקמי הכי היו שתי הדעות בישראל אלא שלא הקפידו בזה יש שהיו נוהגים כך ויש שהיו נוהגים כן, ובאמת נראה שהרבה מחלוקת הראשונים בעשיית הציצית בתכלת ולבן והחוליות היו ג"כ הנך דעות בימי הש"ס יש שהיו נוהגין כך ויש שהיו נוהגין כך ולא בא הדבר לידי קביעת הלכה לנהוג דוקא כאחד מהדעות וכדמשמע לשון הש"ס ב"ב (עד). הוי לך למימני חומין ולמימני חוליות יעו"ש אלא שבדבר הנהוג שייך קביעת הלכה בדורותינו מבעלי הש"ע שקבלו כל ישראל לילך אחריהם, אכן בדיני התכלת דלא שייך בזה קביעת הלכה מבעלי הש"ע כיון שלא היה נהוג בישראל על כן גם יד עניים אנו יכולנא למינקט בשיפולי גלימא דהרמב"ם ז"ל ולמיסמך עלי'...

כדעת הראב"ד – ג' לבן וא' תכלת

אחרונים

פסק מפורש

- א. **החיד"א** חומת אנך שלח מביא שלש השיטות ופסק כראב"ד
- ב. **הגר"א** ביהל אור (פנחס ר"מ רכח:) הובא גם בסידור הגר"א
- סתמא**
- א. **תורה תמימה** במדבר מריש נקט בסתמא שלש של לבן וא' של תכלת ואח"כ כתב או כך או ב' תכלת
- א. **חז"ל**
- א. גירסא **דספרי** לפנינו ב' שלח
- ב. **פסיקתא** שלח
- ראשונים**
- א. **ראב"ד** (לגירסא דילן)
- ב. **מאירי** יבמות
- ג. **הערוך** ע' תכלת
- ד. **פסקי ריא"ז**
- פנימיות התורה**
- א. **מעשי ח' פר'** וישב
- ב. **סידור הרב** שער הציצית
- ג. **פנים יפות** שלח
- ד. **שפת אמת** במדבר תרמ"ג
- ה. **ערוגות הבושם** קרה
- ו. **שם משמאל** שלח קרה

א. **סמ"ג** (עשין כו) **והרע"ב** (מנחות) מייתי התוס' והראב"ד ולא הכריעו.

לבי"י (סי' יא) לא נחית לפלוגתא.

לערוה"ש (שם) בדעת הסמ"ג ליכא קפידא אם כראב"ד או כתוס'.

ב. שיטה פליאה **לאברבנאל** וז"ל: ואמנם הציציות והחוטאים הם רמז לגרמים השמימיים ההם ולכן היו החוטאים ח' ועם הפתיל תכלת תשעה כמספר הגלגלים

דין ב' תכלת וב' לבן לרמב"ם ולראב"ד

א. **לכסף משנה** (פ"א דציצית וכ"מ בב"י סי' יא) ולקמן **אורה** (מנחות לח.) א"א בפחות מז' חוטי לבן דלתכלת אין אלא דין כורך (אלא דעולה מן המנין). וכ"ד **הגריי"פ פערלא** (עשין ז) **והגר"מ שטרנבוך** (הל' הגר"א הל' ציצית) בדעת הרמב"ם. ולפ"ו לראב"ד דאית ליה נמי דין ענף בתכלת לדידהו בב' תכלת וכו' יצא.

ב. מקיל מינייהו **מעשה רוקח** (ציצית א ה) דאף לרמב"ם יצא אם היה ב' תכלת וב' לבן ומ"מ לא קיים מצות לבן כחלכתו ולכא"ו ה"ה לראב"ד.

ג. ובספר **כבוד יו"ט** (הל' ציצית פ"א) כתב בדעת הרמב"ם דחוט א' הוא רק למצוה מן המובחר אבל כל שיש בחוטין לבן ותכלת אפי' אם התכלת היא רוב יצא.

ד. מאידך **משו"ת הרדב"ז** (ח"ה סי' צ) מוכח דאף לרמב"ם מהני בב' לבן וב' תכלת ויוצא תרווייהו ופשוט דה"ה לראב"ד. וכן כתב **במגן גבורים** (שלט"ג או"ח סי' יא) לדעת הרמב"ם פתיל היינו דלא פחות מכאן, אבל אין הכונה לז' לבן דוקא וד' חוטין מדין גדילים ולא מדין לבן דלרמב"ם אין שיעור לחוטי הענף מה"ת ע"ש, וכצ"ל לראב"ד מדלא השיג בהא.

ה. ובדברי **מלביאל** (או"ח סי' אות כ) כתב בפשיטות דאפי' לדעת הרמב"ם (וכ"ש לשא"ר ע"ש אות י"ח) אפשר לכתחילה לעשות כל החוטין תכלת.

פירוש 'חוט של תכלת'

בגמ' מנחות מא: "חוייה דהוה מיכסי טלית כפולה ורמי ליה חוטי עילוי כפילא איפשיטא ואתא חוטא וקם להדי רישיה", מוכח דחוט בלשון יחיד ל"ד. ובענין קרה מוזכר ברוב המקומות חוט אחד או חוט ולכה"פ היינו ארבע, וכן באברהם אם מחוט שזכה לחוט של תכלת היינו כנ"ל וכן שם זכה לרצועה של תפילין והן לכה"פ ב' אע"כ שהוא שם דבר. ומש"ה לא הבאנו לעיל אלא מ"ד חוט אחד להדיא.

תבנא לדינא

מצד ההלכה איברר לן מעל כל ספק כתוס' (מלבד למקבל עליו פסקי האחד בכל עניניו דאף הכי רשאי לעשות כמוהו), אלא דיש לדון מצד הקבלה, ומ"מ אף לדעת האריז"ל לכאורה טפי מחצי חוט לא גרע כונת

הענין, דהרי כתב דשאר ל"א החוטין מלבד השמיני שבכנף הרביעי מתלבנין ובכלל זה חוטי התכלת שבשלש הכנפות הראשונות הרי דלבן ל"ד אלא תכלת דחוט הל"ב דוקא, ומה גם דברור דאף האריז"ל לא שלל דיש עוד כונות בזה ולא דיבר אלא על כונת השתלשלות המוחין כדרכו, שהרי לא ביאר מדוע כורכין בתכלת, וגם לא מזכירת המצוות שע"י התכלת שנזכר גם ברמב"ן שדבריו מקובלים על האריז"ל, דעיקרו בציציות שלפניו (איפכא מכונות האריז"ל דהעיקר בכנף רביעי שהוא האחורי ע"ש), וגם לא ענינו דמוכיר כה"כ, ואכן בזהר פנחס דמשמע כתוס' היינו בענין הדמיון לכה"כ, ויתכן דמצד כוונה אחרת שייך למעבד בע"א, אלא דס"ל דכונה זו עיקר. תדע דלא גרע המוסף שהרי תמצא בדברי הרב בסידור ועוד דלא אשגיהו ביה וע"כ כמ"ש. וא"כ העושה כתוס' לא הפסיד כונות האריז"ל, ומ"מ הא ברור דלהאריז"ל גופיה די כרמב"ם.

ואף שאר הטעמים שנאמרו לחוט א' דוקא אינם נפסדים לתוס' כמבואר ברא"ש ומרדכי ריש פ"ד דר"ה ונפסק ברמ"א או"ח סי' רס"ג דהוספה לא מגרעא מן המכוון המספרי, ואי משום הטעמים שנאמרו על חוטי הלבן כבר גילה לנו האריז"ל דאפשר לחשב גם חוטי תכלת כחוטי לבן. ומעתה בענין ההלכה ברור, וענין מה' בין ההלכה למקובלים לא שייך הכי לכאורה, דכיון דכונת המקובלים לא נפסדה לא חשובה דעת המקובלים טפי מדעת בעלי ההלכה והוה כר"ש במתני' דחשיב כשאר חבריו והדרנא לסוגיא דעלמא דכתוס', וכ"ש דאף בקבלה אין תמימות דעים וכמשנת"ל, ודברי הזהר שלא אינם מוחלטין דשפיר י"ל חד חוטא היינו הכורך, וא"כ ודאי דההכרעה ברורה ומהוורת כעין עצם השמים בטהרו דהעיקר כתוס', ודו"ק.

בענין כל תוסף לעומת דעות הרמב"ם והראב"ד

הנה מלבד מה דאנן פסקינן כתוס', הנה בגמ' לא משמע דאיכא חוב למנין מסוים, מלבד לד' התוס' דמשמע דכך גרסו בגמ', ועוד דכל אפני ב"ת בציצית נאמרו הוסיף חוטין והטיל למוטלת והוסיף בקרן חמישי ואילו בתכלת לא נאמר כלל. ואם כי גדרי ודיני ב"ת לא ברירא לן ורבו בהן הדעות, דהנה להגר"א והמשנ"ב (סי' יא) לא שייך ב"ת בציצית אם אינו ממין אחר, ואילו לדעת השועה"ר (שם) דעובר בב"ת המוסף חוט חמישי הרי ס"ל כתוס', ועוד דיתכן דבהכי לכו"ע הוי כסברת כרך אחד דרש"י ודו"ק.

ועוד דא"ת פתיל דוקא והמוסיף עובר, א"כ קשה דהרי הלבן אינו מעכב את התכלת בדליכא לבן (וכ"ה לכל הראשונים מלבד הרמב"ם אליבא דכמה פוסקים וכנ"ל ודעת בעה"מ דאידחיא), ונצטרך לומר או דאע"פ דעובר מ"מ יצא, או דכיון דאנוס אינו מעכב, והא א"א, דא"ת דעובר עדיפא דיעבור אעשה מאשר אל"ת, ועוד לרש"י והרמב"ם היכי דאיכא

תוקף בדיקת התכלת ע"י סימני הנמ' אי איפריד חזותיה

בענין בירור התכלת בסימנים (שהתבררו מן הנסיון) ראה ענין נחוץ שכתב בשו"ת אמרי אש למהר"ם א"ש (או"ח סי' מז) וז"ל:

ולפענ"ד נראה בדעת הרמב"ם והש"ע על דרכו של הרמב"ן ז"ל דס"ל לרבנותינו הפוסקים דדין סמנים לא שייך רק בדברים שכל תוארם וצורתם שוה כמו מין אחד אדם או בהמה ואנו באים להכיר איש מן המין ההוא ע"י השינוי הנמצא בו מה שלא נמצא באחרים במינו אשר שוה לו בצורתו ותוארו בזה לנו חכז"ל אם סימנים דאורייתא וסמכין עלה או לא, אבל דברים שכולם משונים זה מזה בצורתם ותוארם אין זה בכלל סימן אלא זה צורתו ותוארו של מין אחר.

וכן אני אומר על סימני תכלת שנאמרו במנהות דף מ"ב סוף ע"ב ושם דף מ"ג ע"א איתא דאף דאיפרד חזותי' בדקנין לי' בדרכי אבא ולא דנו שם כלל אי סימנים דאורייתא או לא דכיון דכל תכלת וקלאי אילן חלוקים ונפרדים בסימן ההוא זה מזה אין זה בכלל סימן רק זהו צורתו ועצמותו לעולם ולהיפוך אם לא ימצא כן הוא על הזרות כמו שמצינו בבכורות חמור שילדה כמין סוס, עכ"ל.

ב"ת לא יצא והכי קי"ל בשו"ע סי' יא (מיהו לראב"ד יצא), ומ"מ לא מסתבר כלל דמייירי בענין איסור אלא הוה דומיא דהתכלת אינה מעכבת את הלבן בדליכא תכלת. ועוד דבספק אינו עובר בב"ת ודעת רש"י אכן משום דליכא כונה דהוה שלא בזמנו דהיינו בתפילין במועד, אבל לדעת המאירי דכל ספק היינו דאינו בענין האיסור דהוא בענין הוספה ולא בחשש לעצם המצוה. ולטענה דאנוס, הנה כן אמרו בית הלוי ושפ"א לענין כל תגרע בימות עיניתנו דלא היתה תכלת, אבל לענין ב"ת הנה מלבד דמשמע דאף דאיכא לבן אינו עובר, הנה סברא זו ליתא אלא בכל תגרע דהתם מאי דמצינן למעבד עבדינן וטפי דלא מצינן מפטרינן, אבל בכל תוסף אמאי נוסף מאונס לא נקיים המצוה כלל מי ציוה לקיים ולהוסיף ודו"ק.

צביעת התכלת לפני או לאחר הטויה

ברמב"ם משמע כי הצביעה היתה לפני הטויה וכ"מ בגמ' עירובין (צו:), אמנם בבנין עולם (לרי"א חבר יו"ד סי' נז) ובשערי יושר (שער ג' סו"פ כ') מבואר דאף בתר הטויה ש"ד וכן מסתבר מדלא אשכחן דמעכב. וע"ש בשערי יושר דנמצא דכהאידנא דאיכא תכלת יש נפ"מ לענין ביטול חומין שלא נטוו לשמן דבזה"ז חמיר טפי ולא בטל ע"ש.